

úvodník

220 let psychiatrické péče v areálu Všeobecné fakultní nemocnice

Rozvoj české psychiatrie je úzce spjat s existencí Všeobecné fakultní nemocnice v Praze, která v roce 2011 slaví 220 let svého trvání.

Vývoj zdravotní péče v Čechách a na Moravě se nijak výrazně nelišil od vývoje v okolních evropských zemích. Až do pozdního středověku byli neklidní a nebezpeční lidé s duševní poruchou umísťováni spíše do věznic než do zdravotních ústavů. U nás byly teprve v 15. a 16. století zřízeny městské útulky a špitály, z nichž některé se speciálně věnovaly péči o duševně nemocné, jako tomu bylo např. v roce 1498 ve Znojmě – *Hospitale hominum rationem non habentium*. Teprve od 17. století začínají vznikat první velké nemocnice, jako např. nemocnice u kláštera milosrdných bratří Na Františku pro muže a později nemocnice alžbětinek Na Slupi pro ženy.

Císař Josef II. vydal v roce 1781 Direktivní pravidla pro budování všeobecných nemocnic, porodnic s nalezinci, ústavů pro choromyslné a chorobinců. Na základě těchto zařízení byla vybudována nejprve nemocnice ve Vidni (zde známá psychiatrická klinika *Narrenturm* – věž bláznů), později v Brně (1786) a v Olomouci (1787).

Na základě císařského dekretu z roku 1783 bylo přikázáno nemocnici milosrdných bratří zřídit oddělení pro duševně nemocné kněze. Civilní psychiatrické oddělení pro muže bylo zřízeno v roce 1784 v nemocnici u sv. Bartoloměje. Duševně nemocné ženy byly později ošetřovány u alžbětinek.

Po několikaletých průtazích způsobených finančními problémy a spory o lokalizaci byla i v Praze v roce 1790 postavena Všeobecná nemocnice, která byla oficiálně otevřena 2. 1. 1791. Její součástí se stal i *Irrenhaus* – Ústav pro choromyslné – *Custodiae mente captorum*. V čele ústavu stál ředitel nemocnice, kterým byl zemský protomedikus dr. Tadeáš Beyer. Jednalo se o jedinou nově zřízenou dvoupatrovou stavbu Všeobecné nemocnice s kapacitou 57 nemocných s jednolůžkovými, teprve následně dvoulůžkovými pokoji. „Lůžka pro klidné nemocné byla opatřena slamníkem, prostěradlem, žíněným podhlavníkem, vlněnou prošívanou dekou, povlečenou pruhovaným kanafasem. Pro neklidné nemocné byla lůžka umístěna jen půl stopy nad zemí, přičemž stěny byly vypolštářovány, aby byl nemocný chráněn před sebepoškozením, nebo pokud v případně nutnosti musel být k lůžku připoután“ (T. Bayer, 1793). Inventář ústavu byl pořízen jednak ze zrušených klášterů a špitálů a jednak z darů českých stavů věnovaných u příležitosti korunovace císaře Leopolda II. v roce 1791.

Finanční příjmy nemocnice tvořily především poplatky za ošetření. Pacienti byli podle možností placení rozděleni do tří tříd. První třída zajišťovala samostatný pokoj a vlastního opatrovníka, možnost vybrat si stravu, příjemnější lůžkoviny a nádobí. Denní poplatek byl 40 krejcarů denně. Za druhou třídu se platilo 20 krejcarů a za třetí třídu 10 krejcarů denně. Poplatky se postupně navyšovaly. Za ty, kdo nebyli schopni platit vůbec, platil poplatky zaměstnavatel, cech nebo příbuzní. Když byl dotyčný podporován chudinským fondem, přecházela tato podpora po dobu hospitalizace na nemocniční fond. Pokud byl dotyčný zcela bez prostředků, hradil náklady stát. Počet léčených postupně narůstal. V roce 1811 bylo hospitalizováno celkem 89 pacientů, v roce 1825 jich bylo 185, v roce 1835 už 271. To si vyžádalo rozšíření kapacity ústavu do dalších prostor.

Od školního roku 1791/92 se do Všeobecné nemocnice přesunula i výuka studentů medicíny, která předtím probíhala v nemocnici u milosrdných bratří. Nemocnice pak byla spolufinancována ze studijního fondu. Částka byla vypočítávána podle počtu lůžek. Z fondu byla hrazena i strava a mzda klinických asistentů. Vedlo to k celé řadě sporů a nekonečných jednání. Psychiatrie byla tehdy přednášena v rámci vnitřního lékařství. Klinické demonstrace v ústavu choromysl-

ných byly nařízeny až dekretem z 22. 2. 1821. Zde bylo doporučeno, aby se o studenty vždy staral některý z ústavních lékařů či klinických asistentů, a to kvůli možnosti ohrožení od zuřivých pacientů. Přednášky se konaly dvakrát týdně odpoledne ve společenském sále mužského oddělení. Příliš velký zájem o ně ale mezi studenty nebyl.

V roce 1811 byl dohled nad ústavem převeden od ředitele nemocnice na primáře interního lékařství. Prvním byl dr. Jan Baptista Höger (1811–1815), následovaný dr. Josefem Jokličkem z Lidojed (1815–1825) a dr. Josefem Pelikánem (1825–1829). V roce 1829 byl ústav osamostatněn a měl vlastního primáře. Tím byl krátce Josef Pelikán, který byl záhy vystřídán dr. Karlem Damianem Schroffem (1829–1832). Ten si za svého asistenta zvolil dr. Josefa Gottfrieda Riedla. Ústav měl tehdy kromě primáře ještě jednoho sekundáře, jednoho chirurga a ošetřovatele. Od roku 1830 byl lékařský personál rozšířen o pomocného sekundáře, který však pracoval pouze za byt a stravu.

První slavná éra ústavu je spjata právě se jménem Josefa Riedla, který se stal v roce 1836 primářem a v roce 1841 prvním docentem psychiatrie v celé monarchii a který byl v letech 1849–1851 i ředitelem Všeobecné nemocnice. Později byl povolán do Vídně, kde se stal ředitelem nové psychiatrické léčebny a byl povýšen do šlechtického stavu. S jeho jménem je spojeno zřízení známé návštěvní knihy pražské psychiatrické kliniky z roku 1834, rozšíření psychiatrické péče do bývalého augustiniánského kláštera sv. Kateřiny, i postavení Nového domu, sídla současné Psychiatrické kliniky Všeobecné fakultní nemocnice a 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy.

Je evidentní, že určité problémy se táhnou stoletími a tíží nás i nyní. Myslím, že zmíněné postřehy z 18. i 19. století by se daly aplikovat i na současnou komplikovanou situaci českého zdravotnictví i psychiatrické péče. Někdy se říká, že zpřítomňování minulosti je důležité pro budoucnost. Většinou si to však ani neuvědomujeme a tyto důležité zdroje informací nevyužíváme.

prof. MUDr. Jiří Raboch, DrSc.